

УДК 94(477.54+470.325) «19/20»

О.М. Іванова

КУЛЬТУРНІ ЗВ'ЯЗКИ ХАРКІВСЬКОЇ І БЕЛГОРОДСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ (90-ті роки ХХ ст. - початок ХХІ ст.)

Дана стаття присвячена культурним зв'язкам Харківської і Белгородської області (90-ті роки ХХ ст. - початок ХХІ ст.) в рамках прикордонного співробітництва. Культурні зв'язки областей здійснюються на основі налагодженої договірно-правової бази й відбуваються на різних рівнях, за різними напрямками і в різних формах.

Ключові слова: культурні зв'язки, Харківська область, Белгородська область, співпраця, культурні заходи.

Стаття посвячена культурним зв'язкам Харьковской и Белгородской области (90-е годы ХХ ст. – начало ХХІ ст.) в рамках приграничного сотрудничества. Культурные связи областей осуществлялись на основе налаженной договорно-правовой основе и реализуются на разных уровнях, на разных направлениях и в разных формах.

Ключевые слова: культурные связи, Харьковская область, Белгородская область, сотрудничество, культурные мероприятия.

This article dedicates to cultural relations of Kharkiv and Belgorodsk regions of (the ХХ century and the beginning of the ХХІ item) within the frameworks of boundary collaboration. Regions cultural relations carried out on the basics o the adjusted legal contracting base and take place on different levels, in various directions and different forms.

Key words: cultural relations, Kharkiv region, Belgorodsk region, collaboration, cultural measures.

Постановка⁴проблеми. Харківська і Белгородська області входять до єдиної історичної області – Слобідської України (Слобожанщини), їх поєднують давні культурно-історичні зв'язки. Упродовж тривалого часу Харків був для Белгороду найближчим культурним центром. Багато уродженців Белгородщини отримували у Хар-

кові освіту, відвідували перші у своєму житті театральні спектаклі, музичні концерти тощо.

Після 1991 р. змінився характер зв'язків між Харківською і Белгородською областями двох суверенних держав. У 90-х роках ХХ ст. тривала економічна криза, досить напружені міждержавні відносини стримували розвиток і культурних зв'язків між двома сусідніми прикордонними областями. Культурне життя Белгородського краю все більше переорієнтовувалося на Москву та інші культурні

центри Російської Федерації. Федеральний уряд, намагаючись перетворити Белгород на «вітрину» РФ, створив сприятливі умови для економічного і культурного прогресу Белгородської області. У місті було відкрито Белгородський державний університет, театр, філармонію.

Отже, зміна формату взаємовідносин України і Російської Федерації після 1991 року потребувала вироблення нової нормативно-правової бази співпраці у галузі культури.

Виклад основного матеріалу. Формування договірної бази на рівні прикордонного співробітництва почалося з 28 червня 1993 р., коли було підписано угоду «Про принципи економічного, науково-технічного та культурного співробітництва прикордонних областей Російської Федерації та України» [18]. Сторони домовилися проводити погоджені заходи спрямовані на посилення традиційних, дружніх, інтеграційних зв'язків, сприяти розвитку теле- та радіомовлення, культурного обміну. Помітною подією стало підписання Угоди між Україною і Російською Федерацією про співробітництво і взаємодію з прикордонних питань від 3 серпня 1994 р. [23]. Цей договір було доповнено міжурядовою домовленістю «Про співробітництво прикордонних областей України та Російської Федерації» від 27 січня 1995 року [21].

Важливе значення для розвитку гуманітарної співпраці мали Угода між Урядом України і Урядом РФ про безвізові поїздки громадян України і Російської Федерації від 16 січня 1997 р. [22], Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією від 31 травня 1997 р. [10]. Згадані угоди створили правове поле прикордонного співробітництва, у межах якого суб'єкти цього процесу (прикордонні області) почали укладати окремі двосторонні домовленості з актуальних, передусім, для них питань. Базові документи визначали напрямки розвитку українсько-російських відносин у сфері культури та сприяли активізації двосторонніх контактів як на загальнодержавному рівні, так і на регіональному.

Однак до початку XXI ст. значна частина досягнутих домовленостей залишалася декларативною.

За ініціативою прикордонних областей України і Російської на початку XXI ст. Федерації регіональна співпраця помітно активізувалася. Ці регіони вдало використовували культуру перш за все для поліпшення економічних відносин.

18 вересня 2001 р. підписано Угоду про побратимство міст Харкова і Белгорода та

співпрацю в торговельно-економічній, науково-технічній і гуманітарно-культурній галузях [4]. 7 листопада 2003 р. підписано Угоду про створення єврорегіону «Слобожанщина» у складі Харківської та Белгородської областей [8].

При Харківській обласній державній адміністрації працював виконавчий комітет Ради керівників прикордонних областей з української сторони, який координував економічні та культурні зв'язки прикордонних регіонів України, Росії та Білорусі, сприяв реалізації міждержавних і міжгалузевих програм, науково-технічному, культурному співробітництву, зміцненню гуманітарних і родинних контактів, надавав допомогу в налагодженні прямих зв'язків між підприємствами. Контакти між адміністративно-територіальними одиницями України і суб'єктами Російської Федерації будувалися на підставі двосторонніх і багатосторонніх договорів, угод і протоколів про торговельно-економічне, науково-технічне і культурне співробітництво. За даними науковців, станом на березень 2010 р., укладено майже 200 таких угод [11, с.39].

Значущим було підписання у Харкові 23 серпня 2010 р. Протоколу про співпрацю між управлінням у справах преси та інформації Харківської обласної державної адміністрації та управлінням інформації та масових комунікацій Адміністрації губернатора Белгородської області. Згідно Протоколу, надалі між двома регіонами встановлений прямий зв'язок на рівні засобів масової інформації, обмін як друкованими, відео-та аудіо-матеріалами, так і інформацією в цілому [25]. В межах досягнутих домовленостей проходили різноманітні культурні заходи, організовувались міжнародні фестивалі, які й були основними формами культурної співпраці.

На початку XXI ст. взаємовигідні партнерські зв'язки між Харківською і Белгородською областями охопили усі сфери культурного життя.

Про співробітництво в галузі освіти свідчить той факт, що у 1996 році за ініціативи Харківського і Белгородського обласних управлінь освіти вперше проведено Міжнародний конкурс «Учитель року», а у 1998 році між управліннями освіти, адміністраціями Белгородської, Харківської, Сумської та Курської областями була досягнута домовленість про проведення щорічного міжнародного конкурс-фестивалю «Учитель Року». Конкурс передбачав заходи, які розкривають професійні та творчі здібності педагогів. Перший міжнародний фестиваль-конкурс «Учитель року» проходив у Харкові (1998 р.), другий – у Белгороді

(1999 р.). Фестивалі сприяли закріпленню професійних та міжнародних зв'язків педагогів двох областей [6, арк.134].

В рамках прикордонного співробітництва проводилися спільні семінари-наради керівників органів управління освітою, під час яких відбувся обмін досвідом освітян з різних питань. Так, у 1998 році було проведено два семінари у м. Харкові та м. Белгороді «Робота органів місцевого самоврядування із забезпечення розвитку освіти», які передбачали низку інформаційних заходів [6, арк.133].

Між прикордонними областями України та Росії (Белгород, Курськ, Харків) була підписана домовленість про реалізацію цільових програм: «Діти Росії», «Діти України», «Діти як миротворці» [6, арк.134].

У червні 1999 р. завідувачі районних і міських відділів культури Харківської області, керівники обласних закладів культури побували з візитом у Белгородській області. Вони відвідали заклади культури та мистецтва, ознайомилися з досвідом роботи своїх колег. Харківська делегація взяла участь в обговоренні та підписанні двосторонньої угоди про співробітництво в галузі культури та мистецтва між управліннями культури Харківської та Белгородської обласних адміністрацій [14].

Перспективним напрямом розвитку освітньо-наукових зв'язків є співпраця з Белгородською областю вищих навчальних закладів Харківської області. Співпраця між вищими навчальними закладами Харківської і Белгородської областей відбувається як на основі двосторонніх домовленостей, так і в рамках міжнародного вузівського консорціуму прикордонних університетів України, Росії та Білорусії.

У квітні 2003 р. в стінах Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна було оголошено про створення Прикордонного російсько-українського університетського консорціуму (ПРУУК).

Учасниками Прикордонного Російсько-Українського університетського консорціуму виступили з боку Російської федерації: Белгородський державний університет, Воронежський державний університет і Ростовський державний університет, з боку України: Донецький національний університет, Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського і Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна.

У рамках діяльності консорціуму сформовано вищий орган – Збори Ради ректорів, до якого входять керівники університетів-партнерів. Збори Ради ректорів відбуваються щорічно, а в разі необхідності і частіше. Наряду з Радою ректорів функціонує також Координаційна Рада, до скла-

ду якої входить рівна кількість представників усіх вищих навчальних закладів, залучених до роботи у рамках даного консорціуму. Співробітництво Прикордонного Російсько-українського університетського консорціуму здійснюється за широким спектром напрямів, зокрема у сфері освітньої, наукової, гуманітарної діяльності [9, с.214].

Створення ПРУУК відкривало величезне поле співпраці в суто гуманітарній сфері. Це організація студентських олімпіад, конференцій, змагань в інтелектуальних іграх, спортивних змагань, музичних і театральних фестивалів; створення спеціальних адаптаційних програм для підготовки студентів з обмеженнями за станом здоров'я; задоволення культурно-освітніх запитів національних меншин; спільне використання культурних центрів, баз відпочинку, заснування фонду консорціуму для надання грантів і стипендій кращим студентам, аспірантам, викладачам.

Окрім цього співпраця університетів сприяла відновленню зв'язків між окремими кафедрами, викладачами і науковцями заради реалізації спільних освітніх і наукових проектів. Було створено Раду директорів університетських бібліотек. Налагоджено регулярний обмін науковими працями вчених університетів, книжковими виставками, для покращення інформаційного обслуговування викладачів і студентів організовано електронну доставку документів в університетські бібліотеки, створено корпоративну лабораторію реставрації рідкісних і цінних книг. Завдяки ПРУУК влітку 2004 року харківські студенти приїхали на практику в Белгород. В рамках роботи консорціуму в БелДУ 31 серпня 2003 р. створено першу в Російській Федерації кафедру українознавства для інтегративного об'єднання викладачів, які забезпечують викладання лекційних і спеціальних курсів з історії, географії, юриспруденції, екології, філософії, теології, мови та літератури України. Кафедра має стати своєрідним центром навчально-методичної і науково-дослідної роботи у галузі українознавства, сприяти організації в БелДУ наукових досліджень пов'язаних з Україною, зустрічами студентської молоді двох країн, створити аспірантуру й почати через неї підготовку спеціалістів вищої кваліфікації по різним напрямкам українознавства. Очолив кафедру колишній професор Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди Олійник М.М [3]. Таким чином, університетський консорціум уже став важливим чинником розширення і поглиблення освітньої та наукової співпраці Харківської та Белго-

родської області. Його поява підняла традиційні зв'язки між українськими та російськими класичними університетами на принципово новий рівень.

Факти свідчать про активізацію літературних взаємозв'язків між сусідніми областями на початку XXI ст. Наглядним прикладом літературної співпраці став II Міжнародний фестиваль книговидавців і книго-розповсюджувачів «Світ книги - 2000», який відбувся у Харкові. Серед його учасників були представники і Белгородської області [15]. Під час відкриття Першого українсько-російського фестивалю «Літературний простір – шлях до миру, злагоди й співпраці між слов'янськими народами» оголошено про заснування українсько-російської премії «Слобожанщина», першим лауреатом якої став з російського боку заступник редактора «Белгородской правды» Андрій Анциферов і лікар невідкладної медичної допомоги і поет, який пише українською мовою, Віктор Череватенко [13].

Харківських російськомовних письменників постійно зарощують на великі літературні урочистості – «Дні російської літератури в Центральному федеральному окрузі». Так у травні 2007 р. делегація письменників-харків'ян взяла участь в подібних заходах у Белгороді. В рамках «Днів російської літератури» харків'яни, наряду з письменниками російських міст, виступали перед жителями Белгорода та інших міст РФ, брали участь у виїзних пленумах Співки письменників (далі СП) Росії, Соборних зустрічах, великих літературних концертах.

15 – 19 грудня 2008 р. на Харківщині проходив Тиждень російської мови і культури. Заходи відбувалися в рамках Програми розвитку й використання російської мови в Харківській області на 2007 – 2012 рр. і Програми розвитку міжнародного співробітництва в Харківській області до 2011 року. На свято приїхали і гості з Белгородщини [26].

У 2010 р. Харківський відділ СП Росії започаткував випуск літературно-художнього журналу «Слов'янин». На його сторінках публікуються художні твори як харківських, так і белгородських літераторів.

Тісні мистецькі зв'язки Харківщини і Белгородщини склалися при проведенні міжнародних конкурсів, фестивалів, свят народної творчості. Творчі колективи і солісти з Харкова є постійними учасниками традиційних заходів, що проводяться у м. Белгороді. Наприклад, харків'яни стали постійними учасниками Міжнародного фестивалю слов'янської культури «Хотмижська осінь», який традиційно проводиться на Белгородщині.

25 – 26 вересня 1999 р. у Белгороді проходив II Міжнародний фестиваль «Хотмижська осінь - 99», у якому активну участь брали посланці Харківщини [19].

Представницька делегація, сформована з активістів Харківського обласного відділення Українського комітету захисту миру та регіонального відділення Українського фонду миру, побувала у Белгороді, де брала участь у традиційному молодіжному форумі, який проходив під гаслом «Дружбі слов'янської молоді міцніти». Для утвердження ідеї добросусідства, місії взаємопорозуміння і злагоди посланці російсько-українського порубіжжя обрали апробовані форми духовно-мистецького спілкування. Белгородці щиро вітали виступи народної артистки України Валентини Арканової та її вихованців – лауреатів і дипломантів міжнародних конкурсів вокалістів, студентів Харківського інституту мистецтв та педагогічного університету, а також дитячого ансамблю російської пісні «Сударушка» з міського Палацу дитячої творчості [20].

Белгородські актори – бажані гості щорічного харківського фестивалю народної творчості «Талиця».

9 листопада – 14 грудня 2003 р. у концертному залі Харківської обласної філармонії відбулося урочисте відкриття X Міжнародного фестивалю виконавського мистецтва «Музика – наш спільний дім», присвячене 60-літтю Харківської середньої спеціальної музичної школи-інтернату. До програми музичного маршфону, що тривав упродовж місяця, увійшло майже 30 концертів. Серед учасників – виконавці з Белгорода. Концерти учасників фестивалю відбулися і у залі Белгородської філармонії [1].

У 2003 року в м. Грайвороні Белгородської області проводився Міжнародний фестиваль дитячої творчості «Дружба». На ньому свою програму презентував дитячий вокальний ансамбль «Візерунок» Дергачівського районного Будинку культури Харківської області [17].

Фольклорні дитячі ансамблі міст-побратимів неодноразово виступали в Харкові та Белгороді в рамках різних свят та фестивалів, зокрема, у 2005-2006 роках колективи з Белгорода брали участь у Міжнародному фестивалі дитячих ансамблів народного танцю «Зелен Світ» на честь Дня Незалежності України та Дня міста Харкова. За роки побратимства міст діти з Белгорода неодноразово брали участь у конкурсах дитячих малюнків, зокрема в рамках «Бієнале від 5-ти до 10-ти» [24].

Тісні зв'язки склалися при проведенні міжнародних конкурсів, фестивалів, свят

народної творчості. Творчі колективи і солісти міст України - постійні учасниками традиційних заходів, що проводяться у м. Белгороді.

Щорічно, з 2004 року, на запрошення Харківської міської ради творчі колективи Белгородщини беруть участь в міжнародному фестивалі-конкурсі народного танцю, міжнародному фестивалі-конкурсі спортивного бального танцю «Кубок Харківського міського голови».

Одним із знакових подій у сприянні, зміцненні розвитку добросусідських відносин між Белгородом і Харковом стала традиційна участь у святах російської класичної музики «Рядом со звездами», що організовувалися Харківським гуманітарним університетом «Народна українська академія», на базі якого відкрито перший в Україні Центр Російської культури (2009 р.).

У 1997 р. на регіональний фестиваль театрів ляльок «Україна – Росія - Білорусь», який пройшов у Белгороді, артисти Харківського театру ляльок привезли дві постановки: романтичну притчу «Лелеченя і опудало» та спектакль «О, жінка!» за «Декамероном» Бокаччо [7]. Харківський театр ляльок також брав участь у фестивалі «Белгородська забава»

Наприкінці травня 2000 р. артисти Харківського театру музичної комедії побували на одноденних гастролях у Белгороді, де показали спектакль для дітей «Кіт у чоботях» та оперету «Принцеса цирку» Імре Кальман [27]. У листопаді 2000 р. артисти Харківського театру музичної комедії побували на гастролях у Белгороді, де виступили з оперетою Імре Кальмана «Сільва», а для місцевої дітвори показали спектакль «Принцеса і людоїд», тощо [12].

У 23 – 30 жовтня 2009 р. у Харківському Будинку актора пройшов Міжнародний фестиваль недержавних театрів «Курбалесія», у якому брали участь і театральний колектив з Белгорода [2].

У липні – серпні 2000 р. Харківська облдержадміністрація, виконком Чугуївської міської ради та Харківська організація Національної спілки художників України стали фундаторами першого Міжнародного репінського пленера. На його відкриття до Чугуєва приїхали голова Харківського відділення Спілки художників України Віктор Ковтун, секретар Спілки художників Росії, народний художник Юрій Жулев, заслужений художник Росії, почесний громадянин Чугуєва Пилип Калашньов. Протягом 20 днів на Чугуївщині працювали учасники пленера - художники, що приїхали із Києва, Севастополя, а також з Белгорода і Харкова. На закінчення відбулася презентація робіт художників, кращі з яких були передані у дар місту Чугуєву [5].

З 2002 року команда міста-побратима Белгорода є постійною активною учасницею Міжнародного футбольного турніру дитячих команд міст-побратимів Харкова і займає високі місця [].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Характеризуючи українсько-російські зв'язки в культурній сфері Харківської і Белгородської області (90-ті роки ХХ ст. - початок ХХІ ст.), нами було з'ясовано, що вони посеред економічних й політичних займали своє вагомe місце в державному співробітництві обох країн. Адже саме культурні зв'язки, завдяки своїй історико-культурній спадщині народів, сприяють створенню умов родинних і дружніх зв'язків населення прикордонних регіонів.

Українсько-російська співпраця в галузі культури можлива завдяки налагодженій договірно-правовій базі міждержавних й міжрегіональних відносин. Здійснення співробітництва в даній сфері відбувається за допомогою її напрямів (співробітництво в галузі освіти й науки, інформаційних й масових комунікацій та мистецтва) й форм (програми, фестивалі, конкурси, літературні та мистецькі заходи, тощо). В подальшому більш детальне вивчення даної теми надасть можливість: вийти на рівень міждержавного дослідження культурної співпраці України та Росії, прослідкувати динаміку та інтенсивність відносин, з'ясувати значущість зв'язків для двох країн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анничев А. Кузница профессионалов // Время. – 2003. – 18 ноября
2. Анничев А. Творческая лаборатория современного театра // Время. – 2009. – 28 октября
3. Белгородский государственный университет: [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.bsu.edu.ru/bsu/>
4. Белгород РФ / Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови, виконавчого комітету. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.city.kharkov.ua/uk/city/view/id/10>
5. Брикимова М. Чугуевские окрестности и сегодня привлекают известных художников // Панорама. – 2000. – 11 августа.
6. Вовк С.О. Становлення та розвиток міжрегіонального співробітництва прикордонних областей України і Російської Федерації (наприкінці ХХ ст. – на початку ХХІ століття): Дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук за спеціальністю

- 07.00.01 – «історія України» / С.О.Вовк. – Харків, 2005. – 189 арк.
7. Встречи побратимов // Эcran. – 1997. – 17 октября.
 8. Голиков А.П., Черномаз П.А. Еврорегион „Слобожанщина” как отражение исторической общности сопредельных областей Украины и России: [Електронний ресурс] : Режим доступу:<http://www.crossborder.org.ua>
 9. Гонта О.І., Каленюк І.С. Перспективи транскордонних консорціумів університетів // Вісник Донецького університету.(Серія «Економіка і право».) – 2011. – Т.1. - С.213-218.
 10. Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією // Голос України. – 1999. – 13 січня. – С. 4-5.
 11. Кириухин А.М. Региональный формат российско - украинских отношений: модель приграничных треугольников роста /А.М. Кириухин // Бизнес Информ. - №9-10. - 2000. - С. 39-40
 12. Логачева Р. Наша «Сильва» в России // Вечерний Харьков. – 2000. – 18 ноября
 13. Логвиненко Л. «Тихий Дон» протікає по Харкову// Слобідський край. – 2006. – 19 вересня
 14. Працівники культури побували у сусідів // Слоб. край. – 1999. - 19 червня
 15. «Райські»дні для книголюбів // Слобідський край. – 2000. – 27 січня
 16. Регіональна програма розвитку прикордонного співробітництва у Харківській області до 2011 року // Режим доступу:[Електронний ресурс] <http://kharkivoda.avakov.com>
 17. Скрипка Н. Нас собрал фестиваль // Вісті Дергачівщини. – 2003. – 6 вересня
 18. Соглашение о принципах экономического, научно-технического и культурного сотрудничества приграничных областей Российской Федерации и Украины от 28 июня 1993 г. Режим доступу:[Електронний ресурс]: <http://search.ligazakon.ua/>
 19. Соловьев Н. На крутояре // Вечерний Харьков. – 1999. – 27 сентябрь.
 20. Тараненко М. Кордон дружбі не завада // Слобідський край. – 2000. – 30 березня.
 21. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації «Про співробітництво прикордонних областей України та Російської Федерації» від 27 січня 1995 року [Електронний ресурс] Режим доступу: http://jurconsult.net.ua/zakony/zakon_show.
 22. Угода між Урядом України і Урядом РФ про безвізові поїздки громадян України і Російської Федерації від 16 січня 1997 р. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
 23. Угода між Україною і Російською Федерацією про співробітництво і взаємодію з прикордонних питань від 3 серпня 1994 року [Електронний ресурс] Режим доступу: http://jurconsult.net.ua/zakony/zakon_show.
 24. Фестивалі / Про культурне співробітництво / Інформаційне видання. Режим доступу:[Електронний ресурс] <http://region.library.kharkov.ua>
 25. Харківська та Белгородська області підписали Протокол про співробітництво в інформаційній сфері: [Електронний ресурс] <http://kharkivoda.gov.ua/uk/news/view/id/1863/>
 26. Чернова Н. Співпрацюють сусіди // Слобідський край. – 2008. – 20 грудня.
 27. Чигрин В. Белгород влюбился в харьковскую «Принцессу...» // Панорама. – 2000. – 2 июня.